

Małgorzata Niewiadomska-Cudak

Walka o prawa wyborcze kobiet w Polsce

Pedagogika Rodziny 3/1, 55-64

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Niewiadomska-Cudak

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie

Walka o prawa wyborcze kobiet w Polsce

The fight for women electoral rights in Poland

Na przełomie XIX i XX wieku, gdy we wszystkich krajach Europy organizacje kobiece aktywnie walczyły o prawa kobiet, na ziemiach polskich, podzielonych zaborami, ruch feministyczny dopiero kiełkował. Rozbiory doprowadziły do osłabienia poczucia odrębności narodowej, zrujnowały życie gospodarcze i kulturalne kraju. W tych warunkach obecność kobiet w życiu kulturalnym, społecznym i narodowym zaznaczała się coraz wyraźniej.

„Równość ludzi i poczucie sprawiedliwości wymaga równouprawnienia kobiet. Ci co tego nie rozumieją, potrzebują wychowania, a nie dowodów” – mówił w Dumie rosyjskiej w 1906 r. Leon Petrażycki, wybitny polski prawnik [Petrażycki 1901]. W swoim wystąpieniu stwierdził także, że interes państwa, społeczeństwa i cywilizacji wymaga postawienia tego ostatecznego kroku – przyznania praw wyborczych kobietom. Musiało jeszcze minąć dwanaście lat, aby słowa tego wybitnego prawnika, opowiadającego się za likwidacją ograniczeń prawnych wobec kobiet, stały się faktem.

Artykuł ten jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy sprawa równouprawnienia była marginalizowana w kontekście walki o odzyskanie niepodległości, czy też stała się jedną z naczelnych kwestii wyzwolenia polskich kobiet w sensie politycznym i społecznym.

Uzyskanie praw wyborczych przez Polki zbiegło się w czasie z powstaniem państwa polskiego. Fakt ten spowodował, iż upowszechniła się opinia, że Polki nie walczyły o równouprawnienie, ponieważ walka ta nie była konieczna [Kałwa 2001]. Przyczyny tego stanu należy upatrywać w fakcie podrzędności walki o równouprawnienie kobiet wobec najważniejszej wówczas kwestii odzyskania niepodległości [Kałwa 2000]. Marginalny zasięg stowarzyszeń feministycznych działających przed I wojną światową, jak i w okresie między-

wojennym, mógł potęgować słuszność tezy, że równe prawa dla wszystkich obywateli bez względu na płeć zesły na plan dalszy. Mimo, iż polskie feministki nie uzyskały takiego rozgłosu jak angielskie sufrażystki, bojowniczkami o prawa wyborcze i równouprawnienie w krajach anglosaskich [Malendowski 1995], ich wkład w walkę o dostęp do sfer życia publicznego, zastrzeżonego tylko dla mężczyzn, był niezaprzeczalny. Tradycja oraz normy obyczajowe umiejscawiały kobiety poza nawiasem praw politycznych. W okresie zaborów u „Matki-Polki” pożądana była polityczna świadomość [Żarnowska 1994]. Role społeczne żony i matki zostały upolitycznione. Polski ruch kobiecy zachęcał do aktywności zawodowej czy rozwoju intelektualnego, kulturalnego i wiązał się z najważniejszą dla Polaków kwestią wyzwolenia spod zaborów [Chojnacki 1996]. Idea wyzwolenia polskiej kobiety łączyła się więc ściśle z dążeniem do wyzwolenia narodu. Polskie kobiety spotykały prześladowania polityczne nie z powodu ubiegania się o prawa kobiet, ale z powodu walki o odzyskanie niepodległości, czego przykładem może być pierwsza zorganizowana grupa kobieca „Entuzjastki”. Większość aktywistek grupy, na czele z Narcyzą Żmichowską, została uwięziona przez władze rosyjskie, a następnie skazana na osiedlenie poza Warszawą [Fuszara 2008].

W ciągu całego XIX stulecia utrzymywał się patriarchalny, typowo feudalny model stosunków międzyludzkich, w którym kobiecie wyznaczono funkcję żony i matki. Walka o prawa kobiet na ziemiach polskich była procesem długotrwałym i toczyła się od lat dwudziestych XIX wieku aż do 1921 roku [Orzeł 2010]. Wzrost aktywności kobiet na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku wyrażał się w coraz większym ich udziale w działalności partii politycznych, organizacji społecznych, zawodowych i oświatowych [Chojnacki 2000]. Zaangażowane na niwie publicznej kobiety akcentowały, iż ich nadrzędnym celem jest uzyskanie praw wyborczych dla całego narodu polskiego. Idea ta zdobywała coraz większą popularność. Szczególne zasługi w propagowaniu przyznania praw wyborczych kobietom miały m.in. Zofia Daszyńska-Golińska, Paulina Kuczalska-Reinschmit, Walentyna Najdus [Żarnowska 1994]. Orędownikami równouprawnienia kobiet w kwestii praw wyborczych byli także wybitni pisarze i uczeni. Aleksander Świętochowski w swoich dwóch publicznych odczytach: „O średnim wykształceniu kobiet” i „O wyższym wykształceniu kobiet”, wydrukowanych w „Przeglądzie Tygodniowym”, żądał gruntownego średniego wykształcenia na zasadach realnych, zbijając niedorzeczne twierdzenie, że nauka demoralizuje kobietę. Jego poglądy popierał Edward Prądyński, drukując na łamach „Bluszczu” traktat „O prawach kobiet”, w którym domagał się dopuszczenia płci pięknej do edukacji, samodzielnego wyboru męża, współdecydowania o losie dzieci [Bednarz-Grzybek 2010]. Piotr Chmielowski, krytyk i historyk literatury, za jedną z przyczyn powstania

dążeń emancypacyjnych uważał „brak mężczyzn szlacheckich i wykształconych, co by siostram, żonom i córkom mogli przewodniczyć na drodze udoskonalenia umysłowego i moralnego” [Chmielowski 1885].

W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku kolejnym głównym celem, oprócz praw wyborczych, stało się prawo do edukacji. Hasła emancypacyjne, dotyczące w pierwszej kolejności edukacji i aktywności zawodowej, zyskały na popularności na ziemiach polskich właśnie w tym okresie. Dwóm najwybitniejszym pisarkom tego okresu – Elizie Orzeszkowej i Marii Konopnickiej – były bliskie postulaty prawa kobiet do wykształcenia i pracy zawodowej. Eliza Orzeszkowa w swoim artykule pt. „Kilka słów o kobietach” [1873] pisała także, że „kobieta równym mężczyźnie jest człowiekiem”. Szczególną popularność zdobyła powieść Orzeszkowej „Marta” [1873], gdzie pisarka ukazała tragedię kobiety nieprzystosowanej do samodzielnego życia [Wielka Encyklopedia PWN 2004]. Powieść „Marta” – jak pisała Celina Walewska, która współpracowała z pionierkami ruchu feministycznego, a przez dwa lata była przewodniczącą Polskiego Stowarzyszenia Równouprawnienia Kobiet – „zbudziła ze snu kobiety”. Zrozumiały one bowiem, czym jest w życiu samowystarczalność [Walewska 1930]. Zdaniem Walewskiej „Marta” stała się po „Entuzjastkach” drugim ważnym etapem w ruchu kobiecym. Orzeszkowa jednak, co sugeruje Walewska, jak i współczesny jej Prądzyński, bała się bezkompromisowości. Uważała bowiem, że pełne równouprawnienie może zaszkodzić sprawie narodowej. „Geniuszem, intuicją, zrozumieniem potrzeb chwili pchnęła Orzeszkowa ruch kobiecy w ciągu doby o pół stulecia naprzód, ale „naszą bojownicą” jeszcze być nie chciała”. Dwudziestopięciolecie pracy pisarskiej Elizy Orzeszkowej stało się świetnym pretekstem do zorganizowania pierwszego konspiracyjnego kongresu kobiet, który odbył się w Warszawie w 1891 r. Kolejne tego typu zjazdy, na które przyjeżdżały kobiety ze wszystkich zaborów, miały miejsce w 1894 roku we Lwowie, w 1898 w Zakopanem, w 1900 i 1905 roku w Krakowie [Fuszara 2008].

Większych praw dla kobiet w zakresie udziału w życiu ekonomicznym i społecznym domagała się także Maria Konopnicka. Występowała ona przeciwko typowi kobiety egzaltowanej [Bednarz-Grzybek 2010]. Te radykalne poglądy głosiła w redagowanym przez siebie w latach 1884–1886 kobiecym czasopiśmie „Świt”, co było przyczyną upadku tego czasopisma. Aby myśleć w tamtym okresie o prawach obywatelskich kobiet, dostępie do wykształcenia, należało zmienić świadomość społeczną. Uwolnienie się od patriarchalnych więzów i schematów pozwoliłoby na formalną równość kobiety jako „człowieka i obywatela” [Orzeł 2010]. Próby zmian stereotypowego myślenia podejmowały „Entuzjastki”, które wyłamywały się nieraz w sposób rażący z przyjętych powszechnie w towarzystwie form. Zaczęły obcinać włosy na krótko, sięgały

po cygara, a nawet fajki [Chmielewski 1885]. „Entuzjastki” skupione wokół Narcyzy Żmichowskiej, powieściopisarki, żądały większego dostępu do wiedzy oraz swobody i niezależności w stosunkach społeczno-gospodarczych.

Należy podkreślić, iż działalność ruchu kobiecego miała odmienny charakter w zależności od zaboru. W zaborze austriackim, zgodnie z Ustawą o stowarzyszeniach z 1867 roku, „obcokrajowiec, kobieta i małoletni nie mogli być przyjęci do stowarzyszenia politycznego” [Żarnowska 1994]. Kobieta pozbawiona praw politycznych nie miała więc możliwości reprezentowania swoich interesów.

W zaborze pruskim, w okresie najsilniejszego procesu germanizacji, przypadającego na koniec XIX wieku i początek XX, kobiety organizowały wiece w obronie używania języka polskiego w szkołach i na zebraniach publicznych [Abram 1999]. W zaborze pruskim panowały specyficzne warunki, wymagające od kobiet, ale także i od mężczyzn walczących o wyzwolenie narodu, działań służących przetrwaniu polskości. W Wielkopolsce pionierką ruchu kobiecego była Emilia Sczaniecka. Założone przez nią w 1871 roku stowarzyszenie Pomocy naukowej dla ubogich dziewcząt, w 30 lat później liczyło już 2.500 członków [Walewska 1930].

Pierwszą organizacją trójzaborową, zajmującą się głównie tajnym nauczaniem, było Koło Kobiet Korony i Litwy (1886–1905) [PWN 2004]. Z inicjatywy tej organizacji odbył się w Warszawie w 1891 r. wspomniany już pierwszy oficjalny zjazd, dotyczący spraw gospodarczych pracy kobiecej. Wzięło w nim udział około 200 działaczek z całej Polski [Kałwa 2000].

W zaborze rosyjskim po rewolucji w 1905 roku polskie kobiety uzyskały prawo zrzeszania się w związki. Najpierw powstało Polskie Stowarzyszenie Równouprawnienia Kobiet, a dwa lata później Związek Równouprawnienia Kobiet Polskich, który najsilniej optował za walką o prawa kobiet i, w przeciwieństwie do innych organizacji, kwestię kobiecą stawiał na pierwszym miejscu. Na czele tego związku stanęła Paulina Kuczyńska-Reinschmit, nawołując kobiety do pracy nad sobą i do walki o równe prawa [Walewska 1930]. W latach 1915 i 1919 Związek słał memoriały opracowane przez swoją przewodniczącą m.in. do Rady Miejskiej miasta Warszawy o przyznanie kobietom praw wyboru i wybieralności na równi z mężczyznami. Na uwagę zasługuje także fakt, iż przed pierwszymi wyborami do rosyjskiej Dumy, kobiety wystosowały po raz pierwszy do Koła Polskiego petycję o zrównanie praw wyborczych kobiet i mężczyzn. Na terenie zaboru rosyjskiego powstała również w 1913 r. zakonspirowana Liga Kobiet Pogotowia Wojennego, działająca na rzecz Legionów Polskich i przekształcona później w Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet [PWN 2004]. Jej odpowiednikiem na terenie Śląska i Galicji była Liga Kobiet. Organizacje te zajmowały się opieką nad rannymi oraz prowadziły tak-

że działalność kulturalno-oświatową [Kałwa 2000]. W czasie I wojny światowej kobiety pełniły wiele funkcji społecznych i zawodowych, które w czasie pokoju były zarezerwowane dla mężczyzn. Ta pozytywna ocena aktywności kobiet, wystawiona przez ówczesne elity polityczne, zaowocowała przyznaniem im praw wyborczych w kilku krajach, w tym także w niepodległej w 1918 roku Polsce [Żukowski 1999].

W zaborze austriackim, mimo ustawy z 1867 roku, zabraniającej kobietom i mniejszościom udziału w organizacjach politycznych, istniały najbardziej sprzyjające warunki do działania. Powstał tam bowiem jednoizbowy Sejm krajowy [Szczeniecki 1985], jak również działały instytucje samorządowe. Samorząd powiatowy istniał m.in. w Galicji, a jego organami były: rada powiatu z marszałkiem powiatowym na czele i wydział powiatowy. Powiaty dzieliły się na gminy z wybieranymi od 1862 r. wójtami. Organem samorządu gminnego była rada gminy i zwierzchność gminna. W miastach organami kolegialnymi samorządu były rady miejskie, a organem wykonawczym burmistrz, w większych miastach prezydent. Istnienie instytucji samorządowych spowodowało, że pojawiły się głosy o przyznaniu praw politycznych kobietom i dostępie do tychże instytucji. Ciekawą próbą wykorzystania regulacji prawnych dla skorzystania z praw wyborczych były działania podejmowane przez kobiety w mieście Białą. Stwierdziły one bowiem, że spełniają kryteria przewidziane w ustawie o samorządzie miejskim, w której wymieniono pełnoletniość, zamieszkanie w gminie od co najmniej roku i opłacanie podatków w określonej prawem wysokości. Ustawa nie mówiła wprost o płci, dlatego kobiety zainterweniowały w Magistracie, domagając się umieszczenia na listach wyborczych. Gdy ten nie zgodził się na to, odwołały się do Najwyższego Trybunału Państwa. Trybunał wyraził opinie, że określenie w ustawie „każdy” obejmuje mężczyzn i kobiety, z tym, iż kobiety mogą głosować tylko przez swojego pełnomocnika, a więc w zastępstwie żony mógł głosować mąż, który dzięki temu uzyskiwał dwa głosy. To samo tyczyło się kobiet w żeńskich klasztorach, które musiały korzystać z pomocy mężczyzn – pełnomocników [Najdus 1994]. Publicystki nawoływały jednak kobiety, aby te świadomie korzystały z prawa głosu, nie dając mężczyznom możliwości przekazania dodatkowego głosu.

Pod petycją do Rady Miejskiej we Lwowie dotyczącej sprawy dostępu kobiet do tych instytucji samorządowych zebrano cztery tysiące głosów. W 1905 roku namiestnikowi władz austriackich przekazano kolejną odezwę, pod którą podpisało się dwanaście tysięcy osób. Podobną akcją przeprowadzono w 1908, ale również bezskutecznie [Siemieńska 1990]. W czasie wyborów do Sejmu Krajowego Lwowski Związek Równouprawnienia Kobiet zorganizował kampanię wyborczą Marii Dulębianki, na posłankę miasta Lwowa. Otrzymała ona 511 głosów, które zostały unieważnione. Dla członkiń Związku była to także

świetna okazja do rozpoczęcia akcji na rzecz walki o równouprawnienie polityczne [Abram 1999].

Działaczki ruchów kobiecych ze wszystkich trzech zaborów zorganizowały w 1917 r. Zjazd Kobiet Polskich, na którym kolejny raz sformułowano postulaty równouprawnienia kobiet. Wybrano na nim delegację, z Justyną Budzyńską-Tylicką jako przewodniczącą, która była zobligowana do przeprowadzenia rozmów z tworzącym się wówczas polskim rządem na temat praw wyborczych. Na zjeździe tym powołano Centralny Komitet Politycznego Równouprawnienia Kobiet, który zorganizował manifestację pod hasłem przyznania kobietom praw wyborczych. Ostatecznie dekretem z 28 listopada 1918 roku o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego, przyznano czynne i bierne prawo wyborcze wszystkim obywatelom, bez względu na płeć [Ajnenkiel 1998]. O tym, że „prawo wybierania ma każdy obywatel polski bez różnicy płci, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył lat 21, używa w pełni praw cywilnych i zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od przedednia ogłoszenia wyborów w Dzienniku Ustaw” mówił art. 12 zapisany w konstytucji marcowej z 1921 roku [Dz. U.1921.44.267 wersja: 1921-06-01-1921-06-24]. Polska konstytucja marcowa z 1921 roku należała do jednych z pierwszych na świecie, które sankcjonowały ten stan rzeczy [Żukowski 1999]. Był to moment przełomowy w historii Polski i w kwestii nadania praw wyborczych kobietom. Polska odzyskała po 123 latach niewoli niepodległość, a starania kobiet o decydowanie o losach kraju zostały uwieńczone zapisem w konstytucji. Dopiero walka przeciętnych kobiet, jaką musiały stoczyć reprezentantki płci pięknej w XIX wieku, pozwoliła nie tylko na szersze możliwości edukacyjne, ale także na zdobycie praw politycznych, a w przyszłości zaistnienie w roli polityków [Orzeł 2010]. Ten ważny dla kobiet moment przyznania praw wyborczych Maria Grossek-Korycka podsumowała w taki oto sposób: „Godzina, którą w tej chwili wskazuje zegar świata, jest dla kobiety rozdzielną dwóch epok. Jest to olbrzymi słup wiorstowy, górujący nad tysiącami lat w tył i naprzód (...) Stoimy na platformie zdobytych wszystkich praw. To, co było marzeniem i utopią, stało się rzeczywistością i posiadaniem. W dziejach kobiety nastąpił przewrót, z którym może się porównać w przeszłości ten tylko „słup wiorstowy”, wkopany w chwilę, gdy z niewolnicy równej zwierzęciu domowemu podniosła się godna matrona. Dziś stała się indywiduum, tak samo jak mężczyzna: obywatelem świata. Przed kobietą otworzyły się wszystkie drogi” [Grossek-Korycka 1928]. Tym „słupem wiorstowym” był dla polskiej kobiety 1918 rok. Zgodnie z postanowieniami dekretu z 28 listopada 1918 roku, na wyznaczonym obszarze odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego [Ajnenkiel 1989]. Kobiety, już w niepodległej Polsce, wybierały i były wybierane. Tak o tym fakcie pisała Cecylia Walewska: „Zostałyśmy pełnoprawnymi obywatelkami wolnego pań-

stwa naszego... Mamy już całe pokolenie kobiet, które bez własnego udziału osiągnęły czynne i bierne prawo wyborcze. Niechże wiedzą, z jakim twardym wysiłkiem przygotowany był grunt dla uświadomienia społeczeństwa o konieczności przyznania go. Niech wiedzą, jak bardzo życiem i czynem stwierdziły nasze bojownice prawa swoje do mandatu przedstawicieli narodu i z jaką pełną ufnością przelewają je na swe młode następczynię” [Walewska 1930].

Droga do uzyskania praw wyborczych przez polskie kobiety była długa i wyboista. Nie sposób zapomnieć o przełamywaniu stereotypów dotyczących aktywności politycznej kobiet, która miała spowodować zaniedbywanie podstawowych obowiązków żony i matki. Tą trudną próbę podjęły „Entuzjastki”, żądając swobody i niezależności w stosunkach społeczno-prawnych. Ich rażący sposób przełamywania norm powszechnie przyjętych w towarzystwie, uznano za wprowadzanie zamętu w życie rodzinne. Poza tym kobiety wielokrotnie spotykały się ze stwierdzeniem, padającym z ust działaczy partyjnych, że „czas na kobiety przyjdzie po odzyskaniu niepodległości” [Dulębianka 1999]. Wyrażali oni także często obawy, czy kobiety będą umiały zrobić pożytek z prawami obywatelskimi, skoro nie są przygotowane do tego typu działalności. Mimo tych przeszkód kobiety przełomu XIX i XX wieku przyjmowały różne strategie walki o swoje prawa, organizowały zjazdy, zakładały stowarzyszenia, a także mogły liczyć na wsparcie bardziej postępowych mężczyzn, chociażby na Ligę Mężczyzn dla Obrony Praw Kobiet, na której czele stanął prof. Bolesław Pawlewski, rektor Politechniki [Fuszara 2008].

Nie można jednoznacznie oddzielić walki o odzyskanie niepodległości od kwestii nadania praw wyborczych wszystkim obywatelom bez względu na płeć. Polskie kobiety nie zapominały o tym, że w wolnym kraju muszą mieć takie same prawa jak mężczyźni. Sprawa równouprawnienia nie była wcale przez nie marginalizowana, o czym świadczy ich aktywność w organizowaniu się w różnego rodzaju formach. Działając w ich strukturach słały petycje, memoriały do władz o przyznanie kobietom praw wyboru i wybieralności. To wszystko zostało uwieńczone włączeniem kobiet do grona pełnoprawnych obywateli II Rzeczypospolitej Polskiej. Kobiety na równych prawach z mężczyznami brały udział w pierwszych wyborach parlamentarnych. Ta sytuacja z nowym statusem prawnym wymagała jednak stworzenia innego wizerunku kobiety, która miała się stać na równi z mężczyzną kreatorem życia publicznego. Być może Polki nie były tak waleczne jak angielskie sufrażystki organizujące demonstracje, podczas których niejednokrotnie dochodziło do starć z policją i aresztowań. Zbyt dużo było na ziemiach polskich rozlewu krwi, dlatego Polki wołały o równe prawa walczyć drogą pokojową, odwołując się nawet do Najwyższego Trybunału Państwa o wykładnię prawną w zakresie głosowania w wyborach. To, że Polska znalazła się w czołówce krajów w Europie, które najwcześniej

zlikwidowały cenzus płci, należy zawdzięczać ogromnej determinacji tych, które nie bały się z podniesioną głową domagać równego traktowania. Polska była w pierwszej jedenastce krajów w Europie, w których kobiety uzyskały pełne prawa wyborcze. Wcześniej miało to miejsce w Finlandii, Norwegii i Danii. W 1918 r. dołączyły do nich: Austria, Estonia, Niemcy, Węgry, Litwa, Łotwa, Rosja Radziecka i oczywiście Polska. Pojawienie się posłanek w Sejmie Ustawodawczym było wielkim narodowym wydarzeniem, bowiem zapoczątkowało marsz kobiet do stanowisk decyzyjnych w państwie, dostrzeżono ich ogromną rolę w budowaniu demokratycznego państwa prawa.

Streszczenie

Artykuł ten traktuje o drodze polskich kobiet do uzyskania praw wyborczych. Nie była ona łatwa i zbiegła się z odzyskaniem przez Polskę niepodległości. Kobiety musiały przełamywać patriarchalny, typowo feudalny model stosunków międzyludzkich, w którym wyznaczono im funkcje matek i żon. Tradycja oraz normy obyczajowe umiejscawiały kobiety poza nawiasem praw politycznych. Pod koniec XIX wieku w Polsce pod zaborami rodził się w bólach ruch feministyczny. Mimo, że polskie feministki nie uzyskały takiego rozgłosu jak angielskie, ich wkład w walkę o dostęp do sfer życia publicznego zastrzeżonego tylko dla mężczyzn był niezaprzeczalny. To wszystko zostało uwieńczone włączeniem kobiet do grona pełnoprawnych obywateli II Rzeczypospolitej Polskiej. Dekretem z 28 listopada 1918 roku o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego, przyznano czynne i bierne prawo wyborcze wszystkim obywatelom, bez względu na płeć. Dnia 26 stycznia 1919 r. po raz pierwszy w niepodległej Polsce, kobiety wybierały i były wybierane.

Słowa kluczowe: polskie kobiety, prawa wyborcze, ruch feministyczny, przełom.

Summary

This article treats about way of polish woman for obtainment of electoral right. It was not so easy and with recovery by Poland of independence runaway. Women must have broken patriarchal, feudal model of interpersonal attitude relation which appointed functions of mothers and wives. Tradition talks and it talks beyond parenthesis moral norm political woman. Feminist movement traffic was born in Poland under annexation in pains near the end XIX century age. In spite of the fact that they have not got Polish feminists as English such prominence, contribution was undeniable to battle about access to spheres of public reserved lives for men only. Everything ended with giving woman full rights in Polish Republic. On the 28 of November 1918 year electoral court act for legislative Parliament decree, effective concede and passive electoral right were given to all citizens, independently of sex. For the first time in the independent Poland, on the 26 of January 1919, women could choose and be chosen.

Key-words: Polish woman, electoral right, feminist movement, break.

Bibliografia

- Abram M. (1999), *Aktywizacja polityczna kobiet polskich na przełomie XIX i XX wieku* [w:] E. Pakszysz, W. Heller (red.), *Humanistyka i płeć III. Publiczna przestrzeń kobiet obrazy dawne i nowe*, Poznań.
- Ajnenkiel A. (1989), *Historia Sejmu Polskiego*, t. 2, cz. 2: *Rzeczpospolita*, Warszawa.
- Bednarz-Grzybek R. (2010), *Emancypantki i patriotka: wizerunek kobiety przełomu XIX i XX wieku w czasopiśmie Królestwa Polskiego*, Lublin.
- Chmielowski P. (1885), *Autorki polskie wieku XIX. Studium literacko-obyczajowe*, Warszawa.
- Chojnacki A. (1996), *Kobiety i polityka* [w:] A. Żarnowska, A. Szwarc (red.), *Kobiety i świat polityki w niepodległej Polsce 1918–1939*, Warszawa.
- Chojnacki A. (2000), *Aktywność kobiet w życiu politycznym* [w:] A. Żarnowska, A. Szwarc, *Równe prawa i nierówne szanse*, Warszawa.
- Daszyńska-Golińska Z. (1918), *Prawa wyborcze kobiet*, Warszawa.
- Dulębianka M. (1999), *Polityczne stanowisko kobiety* [w:] A. Górnicka-Boratyńska, *Chcemy całego życia. Antologia polskich tekstów feministycznych z lat 1870–1939*, Warszawa.
- Grossek-Korycka M. (1928), *Świat kobiety*, Warszawa.
- Fuszara M. (2008), *Walka Polek o prawa wyborcze* [w:] *O społeczeństwie, moralności i nauce, miscellanea*, pod red. W. Pawilka, E. Zakrzewskiej-Manterys, Warszawa.
- Fuszara M. (2006), *Kobiety w polityce*, Warszawa.
- Kałwa D. (2001), *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej*, Kraków.
- Kałwa D. (2000), *Model kobiety aktywnej na tle sporów światopoglądowych. Ruch feministyczny w dwudziestoleciu międzywojennym* [w:] A. Żarnowska, A. Szwarc, *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, Warszawa.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U.1921.44.267 wersja: 1921-06-01-1921-06-24.
- Kuczalska-Reinschmit P. (1908), *Wyborcze prawa kobiet* [w:] *Chcemy całego życia. Antologia polskich tekstów feministycznych z lat 1870-1939* (1999), pod red. A. Górnickiej-Boratyńskiej, Warszawa.
- Najdus W. (1994), *O prawach dla kobiet w zaborze austriackim* [w:] *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i początkach XX wieku, Zbiór studiów*, pod red. A. Żarnowskiej, A. Szwarc, Warszawa.
- Orzeł J. (2010), *Sytuacja społeczno-polityczna kobiet na ziemiach polskich w XIX wieku* [w:] *Kobiety w polityce* pod red. J. Marszałek-Kawy, Toruń.
- Petrażycki L. (1901), *O prawa kobiet*, Lwów.

Pietrzak M. (2000), *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej* [w:] *Równe prawa i nierówne szanse kobiet w Polsce międzywojennej*, pod red. A. Żarnowskiej, A. Szwarca, Warszawa.

Siemińska R. (1990), *Płeć, zawód, polityka. Kobiety w życiu publicznym w Polsce*, Warszawa.

Szczaniecki M. (1985), *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa.

Wielka Encyklopedia PWN (2004), t. 14 i 20, Warszawa.

Walewska C. (1930), *W walce o równe prawa: nasze bojownice*, Warszawa.

Żarnowska A. (1994), *Prywatna sfera życia rodzinnego i zewnętrzny świat życia publicznego – bariery i przenikania (przełom XIX i XX w.)* [w:] *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i początkach XX wieku*, Zbiór studiów, pod red. A. Żarnowskiej, A. Szwarca, Warszawa.

Żukowski A. (2011), *Partycypacja wyborcza kobiet – wyzwania i dylematy*, Toruń.

Żukowski A. (1999), *Systemy Wyborcze, Wprowadzenie*, Olsztyn.